

‘Sleur, wat is dat?’

Adelheid Roosen (54) kreeg de prestigieuze Prosceniumprijs voor haar theaterwerk en daarmee haar levenswerk. ‘Ik was altijd het sociaal onaangepaste kind, dat ben ik soms nog.’

tekst **Els Quaegebeur** fotografie **Ivo van der Bent**

Adelheid Roosen zit gehurkt te bellen onder een boom voor het American Hotel, terwijl ze rommelt in één van haar volgepropte tassen. Ze komt net uit de repetitie voor de voorstelling *Hetty & George*. De tassen zijn felrood, net als haar lippenstift en de zonnebril. Rood is een kleur die haar past. Roosen is ontwapenend, overweldigend, warm, ook als ze je niet kent. Haar leven is zo vol als haar tas. Onder de noemer van haar bedrijf *Female Economy/Zina* maakt ze theatervoorstellingen, documentaires, installaties, tv-programma's. Ze schrijft, speelt, regisseert, geeft les, begeleidt jong talent. Als we haar spreken, staat Roosen op het punt naar Noorwegen te gaan voor *Brozer*, het vervolg op *Broos*, een film over vijf zussen (onder wie Adelheid), in 1997 bekroond met een Gouden Kalf. *Brozer* wordt gedictieerd door het stervensproces van collega-actrice Leonoor Pauw, in de film de ongeneeslijk zieke zus Muis.

Krijgt de film meer iets van een documentaire naarmate de gezondheid van Leonoor Pauw verslechtert?

“Het gaat steeds meer van een zussenwerkelijkheid

naar een levensspel. De personages worden transparanter en schuiven over iets heen wat wij onszelf zouden kunnen noemen. Maar goed, dat gaat meestal op voor makers van kunst. Ook als ik met een verzonnen verhaal kom over de dood, zegt dat iets over mij.”

“Ik heb altijd theater gemaakt dat je zou kunnen omschrijven als een open beweging van zeer intieme, authentieke gesprekken op het toneel. ‘Makend spelen’ noem ik het. George Groot, met wie ik nu *Hetty & George* doe, en ik zijn er 25 jaar geleden mee begonnen. Heel spraakmakend was het toen. Een aantal van mijn generatiegenoten wilde dat ook eens leren. Zo is *Broos* ontstaan, eerst de theatervoorstelling en daarna de film, gewoon ergens op een plein, op een bankje met een sigaretje.”

Hoe verloopt het proces nu?

“Zoals we het destijds afspraken. We volgen Leonoor in het hier en nu. Vragen die onze hersens opwerpen over de voortgang van de film laten we onbeantwoord. Eén keer per maand hebben we een draaidag, die we een dagdeel per maand voorbereiden. Afgelopen maanden hebben we ook allemaal één dag alleen doorgebracht met Leonoor's personage Muis. Mijn filmnaam is Carlos.”

Omdat je vader je altijd zo noemde?

"Ja. Ik heb hem nooit gevraagd waarom. Dat was het eerste wat ik me realiseerde toen hij dood was. Op onze dag gingen ik, Carlos/Adelheid, en Muis/Noor, naar een begraafplaats. We lagen daar samen te zijn en te spelen op een grafsteen. Ineens werd ik me ervan bewust dat de camera draaide, maar dat ik helemaal niets te zeggen had. Ik wilde alleen haar hoofd vasthouden. Dat is het mooie van dit proces, we belanden in moeilijke, maar ook in geniaal grappige momenten. Leonoors cadeau noem ik dat."

Wat zit er in dat cadeau?

"Het constante besef van urgentie. Door de pijnlijke deadline van elke scène, elke opnamedag, leren we toe te geven aan wat er is. Ik denk dat wij de beste verbinding met het leven en de beste geleider naar de dood – voor zover mogelijk – hebben gevonden door *Brozer* te maken."

Door de weg naar Leonoors dood te leven en te spelen?

"Ja. Ik schop mezelf elke keer naar fermheid omdat ik denk: als iemand het godverdomme verdient, is het Noor, want zij wandelt naar het einde. Als de stervende en degenen die misschien nog een tijdje hebben elkaar durven aankijken, kom je in een botsing die zachtmoedig is. En alles wat riekt naar medelijden, verkeerde troost, halfzacht, een beetje bang, weglopen, niet weten wat je moet zeggen, overschreeuwen, poseren, valt weg. Dát is Leonoors cadeau: het contact tussen leven en dood is dichterbij gekomen, ook door het beleven van de film. Zonder te corrigeren of het artistiek te veel uit te denken."

Is er, ook al is het onderwerp anders, een vergelijking te maken met 'Wijksafari Slotermeer', de locatievoorstelling waarbij het publiek werd meegenomen op een reis door het leven van de bewoners daar?

"Het creatieve proces van *Brozer* is natuurlijk wranger omdat het leidt naar de dood van Noor, maar de grensverleggende insteek en het gevecht met de werkelijkheid zijn hetzelfde. Het gebeurde bijvoorbeeld dat de groep toeschouwers aankwam in de moskee op het moment dat daar net de dienst begon. Dan moesten we ter plekke met de directie overleggen wat ons geluidsvolume mocht zijn. Of de timing van de voorstelling raakte in de war omdat we met twaalf scoo-

'Ik heb een vrolijke vechtlust, ik ga graag het vuurgevecht aan'

ters minuten vastzaten in de parkeergarage van het Blue Square Hotel. Ik werkte me dansend aan flarden en elk probleem was een fantastisch cryptogram dat ik dolgraag wilde oplossen. Daar werd ik zo gekmakend gelukkig van."

Waarom word je zo gelukkig van het spelen in de realiteit?

Ze sluit haar ogen, ondertussen gedreven spelend met haar kauwgom. Het blijft lang stil.

"Ik zit vocabulaire te zoeken. Soms zie ik iets voor me, maar weet ik niet hoe ik het moet omschrijven. Kijk, jij en ik zitten nu in het American, bij het raam. Daar loopt een zebrapad, er rijdt een tram voorbij. We zien hetzelfde, maar we hebben er allebei verschillende associaties bij: jij hebt misschien iemand verloren op dat zebrapad en ik iemand teruggevonden. De realiteit die we kunnen waarnemen en de werkelijkheid die ieder voor zich ervaart, zijn allebei nuchter, checkbaar, gewoon door het verhaal dat een mens heeft. Mijn geluk zit 'm erin die verschillende werkelijkheden bij elkaar te brengen, bijvoorbeeld in een voorstelling. Ik leef het liefst in het werk dat ik creëer."

Hoe uit zich dat buiten de grenzen van een voorstelling?

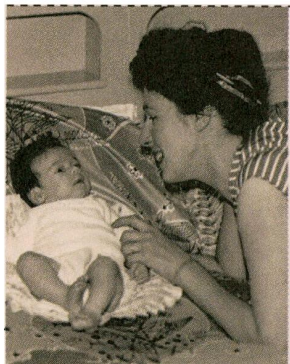
"Door in de tram te stappen, naast iemand te gaan zitten en vragen te stellen, met alle respect voor mensen die antwoorden dat ze daar even geen zin of tijd voor hebben. Wie ben ik? Wat is mijn personage? En ben ik niet ook een personage in de objectieve realiteit? Dat is steeds mijn waanzinnige fascinatie: spelen en beleven door elkaar. Ik geloof dat ik het hier anders saai zou vinden."

Spreek je vaak mensen aan in de tram?

"Ja, maar minder heftig dan vroeger. Toen was ik een stuk ongericht omdat ik mezelf niet altijd snapte. Als ik er iets uitknalde, hoorde ik daarna via mijn eigen oren pas wat ik eigenlijk zei. Maar niets menselijks is mij vreemd. Ik word ook overvallen door angsten en onzekerheden: waarom heb ik nooit een woning aangeschaft? Wat als mijn dertiendehands auto morgen uit elkaar valt?"

Maar dat jij een barrel hebt, is natuurlijk onderdeel van jouw persoonlijkheid.

"Ja, ik was altijd het sociaal onaangepaste kind, dat ben ik soms nog. In onze maatschappij is dat een licht inferieur iets."

Geboren op 30 juni 1958 in Breda

1964 Mariaschool, Liduinaschool en Don Boscoschool, Breda; zestien keer verhuist

1970 Ludger College, Breda

1976-1980 Hogeschool Kunsten

1980-1982 Akademie voor Dansexpressie

1982-1987 *Zang en schertspoëzie* (bij Purper; Pall Mall Exportprijs)

1984-1985 *Het andere net* (Tros), met Ivo Niehe en Ron Brandsteder

1987-heden dramadocent, Toneelschool Amsterdam

1994 *Kikubwa*, documentaire over Afrikaans vrouwelijk leiderschap

1997 film *Broos* over vijf zussen (Gouden Kalf)

2001 speelt in *De vagina monologen*, theaterstuk van Eve Ensler

2003-2007 theatervoorstelling *Gesluierde monologen*, geïnspi-

reerd op gesprekken met islamitische vrouwen over seksualiteit

2010 documentaire *Mam*, over moeder die alzheimer heeft

2012-heden werkt aan film *Brozer*, over het stervensproces van actrice Leonoor Pauw

2012 Prosceniumprijs voor haar werk met *Female Economy* en Zina

Privé heeft een relatie met acteur en regisseur Titus Muizelaar

Toch voel ik geen boosheid doorschemeren in jouw onaangepastheid.

“Toen ik jong was, heb ik vaak huilend in mijn kussen gebeten als ik me onbegrepen voelde. Ook nu heb ik wel woede in me, maar het uit zich niet als frustratie. Ik kan wel eens het gevoel hebben dat ik er niet meer wil zijn; als contact met mensen moeizaam verloopt, omdat onaangepastheid wordt gezien als esoterisch, onrealistisch gewauwel. Dan denk ik: oké jongens, maken jullie er lekker een zakelijke, burgerlijke, bange planeet van, maar dan is dit mijn plek gewoon niet.”

En vervolgens geef je de strijd niet op.

“Nee. Ik heb een zeer vrolijkmakende, over elkaar heen buitelandse vechtlust. Ik ga graag het vuurgevecht aan, ook omdat ik denk dat eigenlijk iedereen het vermogen in zich heeft om met mededogen naar anderen te kijken. En dan heb ik het niet over slachtofferschap. Er komt bijvoorbeeld binnenkort een moment dat ik mijn zin naar Halbe Zijlstra klaar heb, als antwoord op zijn opmerking dat de culturele sector met de rug naar het publiek staat en met de porte-

monnee naar Den Haag. Daar was ik zo *pissed* over, maar ik trok niet meteen van leer. Ik slijp mijn pijlen rustig. In die zin ben ik een heel oude indiaan.”

Je wordt vaak omschreven als ‘geëngageerd’, door voorstellingen als de ‘Gesluierde monologen’ en ‘Is man’. Zie je jezelf ook zo?

“Ik ben geen bewuste verspreider van het goede voorbeeld of zo. Onder mijn engagement zit diepe nieuwsgierigheid naar wie ik ben. Mijn werk komt in eerste instantie voort uit een totaal persoonlijk onderzoek en mijn voorstellingen zijn mijn dagboek. Anderen kunnen daar deelgenoot van zijn omdat theater maken mijn vak is. Ik kan niet anders. Als het effect is dat mensen inzicht krijgen in een wijk, een religie of in hun emoties, is het fantastisch, maar dat is niet het uitgangspunt waarmee ik aan iets begin.”

Heb je ergens sleur in je leven?

“Sleur? Zei je sleur?”

Ja.

“Oké, ja, dan hoorde ik het goed. Nee, ik heb van veel dingen last, maar sleur, ik weet niet goed wat dat is.

Je vraag doet me denken aan een prachtige zin van Samuel Becket: 'Ditmaal weet ik waar ik heen ga. Het is een spel nu, ik ga spelen. Ik ga niets anders meer doen dan spelen. Met of zonder speelgoed.' Zo wil ik leven, ook als ik in de supermarkt ben. Dat wil niet zeggen dat ik niet van stilte houd. Ik heb veel alleen gereisd, dan ben je soms echt eenzaam, en ik vind het heerlijk om nachten te rommelen in mijn atelier."

Je moeder heeft alzheimer. Hoe ga je daar spelenderwijs mee om, afgezien van de documentaire die je over haar maakte?

"Ik geniet erg van haar. Alzheimer is niet alleen maar vreselijk, het is ook geweldig. Patiënten die eraan sterven, gaan uiteindelijk helemaal terug naar de houding van een foetus. Ze rollen zich op tot de schelp die ze waren toen ze geconcipieerd werden. Verbluffend mooi toch? Mijn vader is op zijn 76ste gestorven en mijn moeder heeft sinds haar 76ste geheugenverlies dat leidt naar de dood. Je gaat, we gaan, niets aan te doen. We kunnen het accent leggen op 'o, wat gruwelijk', 'o wat erg', maar als we de dood durven binnen te laten, wil ik ook graag de schoonheid zien van het afsterven van dingen terwijl ik leef."

Herkent je moeder jou nog?

"Wat is herkennen? Wie ben ik in haar ogen? Geen idee. Ik zie wel een energie in het contact met mij en mijn zus, een glans in haar ogen, reacties die ze niet heeft bij een vreemde. Ze laat ons ook fysiek toe. De rauwste tijd voor een alzheimerpatiënt is de periode dat ze weten dat ze het hebben. Het is aan de omgeving om mee te veranderen in plaats van te zeggen: 'Ja mam, dat heb je nou zestien keer gezegd.' Veel naasten zitten óf in zelfmedelijden, óf in medelijden óf in irritatie. Bijna nooit in acceptatie."

"Ik krijg mijn moeder in megalachsalvo's als ik bij haar in bed ga liggen, mijn stoute Carlosgezicht trek

'Alzheimer is niet alleen maar vreselijk; ik geniet enorm van mijn moeder'

en de dingen doe waar ze me altijd voor heeft afgestraft. Ze vindt mijn wilde kinderkan nu prachtig. Ik associeer er wat op los – ze verstaat toch niet letterlijk wat ik zeg – en als zij moet lachen, schiet ik in de lach en dat vindt zij weer hilarisch. Dan liggen we tegen elkaar aan en kan ik mijn geluk niet op. Echt waar."

Was ze vroeger streng?

"Whooh, ze was zó streng. Ik heb wel eens gezegd: als je mijn moeder in haar rolstoel over de grens van Zimbabwe duwt, ben je zo van het probleem Mugabe af. Zij heeft een dictatoriale kern. Als je tien stenguns op haar hoofd richt, steekt ze haar wijsvinger op, duwt ze die tien lopen aan de kant en zegt: 'Dit is mijn huiskamer, wil je je even gedragen naar mijn regels.' Het is in die zin een vrouw zonder angst die territoriaal totaal overtuigd is van haar rechten."

Niet makkelijk om mee op te groeien, lijkt me.

"Als kind was het enorm wat er op ons afkwam, ja. Terugkijkend denk ik ook dat mijn zus en ik vaak veel te jong onze grenzen moesten aangeven of ons territorium vergroten."

Om haar op afstand te houden?

"Nee. Omdat zij vond dat we er klaar voor waren. 'Of je nou drie of dertig bent, maakt mij het uit, je doet het maar,' zei ze dan. We werden aan de ene kant heel jong naar onafhankelijkheid geschopt en tegelijkertijd aan onze oren teruggetrokken omdat we haar regels moesten volgen. Heel verwarrend. Later vond ik het ook uitermate komisch. Waar John Cleese grappen over maakt, is wat zij in het echt deed."

Vind je het, als je nu met haar in bed ligt te lachen, niet jammer dat je geen kinderen hebt?

"Nee. Mijn zus heeft ook geen kinderen. Wij denken soms dat het een beetje met onze opvoeding te maken heeft. Dat weet je natuurlijk nooit zeker. Ik ben er niet

per se van overtuigd dat het nu helemaal klopt, hoor. Het kindervraagstuk is gewoon nooit uitgeslagen naar één heldere kant. Als er een kind voor mijn neus zou liggen dat niemand heeft, zou ik het oppakken en mijn leven veranderen. Maar dat is dan weer een humane beweging. Weet je, een vriendin zei een keer tegen me dat het goed is dat er binnen een roedel vrouwen – in een land, stad, buurt, vriendinnenkring – een paar zijn die geen kinderen hebben zodat zij kunnen zorgen voor de moeders. Dat vind ik een mooi beeld.”

Hoe vat jij dat zorgen op?

“Ik zag op een gegeven moment vriendinnen een beetje gedomineerd worden door hun schattige dictatortjes. Als kinderloze vriendin kun je dan op een avond aan de witte wijn zeggen: ‘Schat, heel even.’ Ik heb ook geregeld de plank misgeslagen in dat soort gesprekken, maar het is leuk om te experimenteren met de grenzen van het territorium moeder/vriendin, in plaats van beschaafd te zwijgen en te denken: jammer van mijn tijd, deze afspraak waarin het kind de hoofdmoot is. Ik vind het fascinerend om het krachtenveld spelenderwijs bloot te leggen door tegen een kind te zeggen: ‘Nu ben ik aan de beurt bij mama. En als jij gaat huilen, ga ik ook huilen.’ De hoeder van de moeders zijn, dat is een rol die me wel past.”

Je bedrijf heet Female Economy. Wat maakt een economie vrouwelijk?

“Ik ben op de naam gekomen door twee dingen. Eén zin uit het dagboek van de Franse feministe Hélène Cixous: ‘Come near, just come to me.’ Barmhartige, voedende en open woorden die ik graag zou zien als de wortel van de economie. En de gedachte – lang geleden geformuleerd tijdens het maken van een documentaire in Afrika over vrouwelijk leiderschap – dat de feminisering van de samenleving daadwerkelijk daar is als het aanrecht naar de beurs kan. Ik bedoel dan al het werk dat vrouwen doen waarvoor ze niet betaald krijgen.”

Raak je dan niet meteen een beetje moedeloos door de gedachte dat deze beursgang feitelijk onmogelijk is?

“Nee, dat de beurs ophoudt te bestaan als het aanrecht naar binnen dendert, doet er niet toe. Het gaat om de filosofische, komische en kosmische kracht die ten grondslag ligt aan de gedachte. Dát, samen met de zin van Cixous, maakte dat ik mijn toko Female Economy wilde noemen.”

Speelt de generatie waartoe je behoort daarbij ook een rol?

“Jazeker. Ik ben nu 54, de generatie na heldinnen als Hedy D’Ancona, Itke Weeda, Renate Dorrestein. Ferme klasselady’s naar wie ik met open mond keek. De moed die zij uitstraalden als roedel vrouwen, heeft me gedragen. Ik ben ongelooflijk nieuwsgierig naar mijn evenbeeld, altijd geweest. Weet je, ik ben zo heteroseksueel als een deur, sjeezus, wat een rare uitdrukking is dat, maar ik heb twee keer met een vrouw gevreeën. Dat was verbijsterend opwindend, niet zozeer om de seks, maar om de gedeelde vrouwelijkheid. Ik keek naar dat lichaam en ik dacht en zei: ‘Dat ben ik.’ Volgens mij heb ik het wel veertig

keer herhaald. Diepe verwantschap tussen vrouwen vind ik een prachtig gevoel waar veel moois uit voortkomt.” ■

Adelheid Roosen en George Groot staan van dinsdag 23 oktober t/m zondag 18 november in Bellevue met hun lunchvoorstelling *Hetty & George*.